

Osmo Alho:

DANIELIN KIRJAN 9. LUVUN PROFETIA

Neljäs tarkistettu ja täydennetty laitos.

1. Johdanto.

Danielin kirjan 9. luvun jakeissa 24 - 27 olevalla profetialla on varsin keskeinen asema sekä juutalaisessa että kristillisessä Raamatun selityksessä. Tätä enkeli Gabrielin kautta Danielille ilmoitettua sanomaa onkin aikojen kuluessa tulkittu monin eri tavoin. Juutalaisissa selityksissä viittaukset Messiaaseen on muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta sivuutettu ja tulkinta on niissä keskittynyt pääasiassa Jerusalemin II temppelin eli Serubbaabelin - Herodeksen temppelin vaiheisiin (esim. viitteet 1 ja 2 tämän tutkielman liitteenä 1. olevan lähdekirjallisuusluettelon kohdassa 3.).

Kristillisissä selityksissä tämän profetian tulkinnan painopiste on taas ollut lähinnä Jeesuksen ristinkuolemassa ja sen kautta tapahtuneessa syntien sovituksessa (esim. viitteet 3 - 9). Tosin tästä selvästi poikkeavia liberaali-teologisia selityksiä on myös esitetty (esim. viite 10).

Niin juutalaisissa kuin kristillisissäkin selityksissä on kuitenkin monia epäjohdonmukaisuuksia. Tämä koskee erikoisesti profetian tulkintaan liittyviä vuosilukulaskelmia, joissa on paljon suoranaisia virheitä. Niinpä profetian juutalaisissa selityksissä tavallisesti esitetty Danielin aikakauden kronologia (esim. viite 1) ei vastaa lainkaan historian tutkimuksen esittämää Babylonian ja Persian historian kronologiaa (esim. viitteet 11 ja 12), jolloin tulkinnalta putoaa kokonaan pois realistinen historiallinen pohja.

Kristillisissä selityksissä taas esimerkiksi jakeen 24 asiasisältö saattaa kyllä olla tulkittu Jeesuksen kuolinvuoteen liittyväksi, mutta jakeen vuosilukulaskelma - mikäli sitä on lainkaan esitetty - osoittaa jotakin aivan toista ajankohtaa. Lisäksi jae 27 on puolestaan usein irroitettu täysin asiayhteydestään ja tulkittu vielä meistäkin katsoen edesspäin olevia tulevaisuuden tapahtumia koskevaksi (esim. viitteet 13 - 19).

Myös kaikki sellaiset laskelmat, joissa profetian ajanjaksoja on määritetty päivän tai jopa sekunnin tarkkuudella käyttäen aurinkovuodesta poiketen vuoden pituutena kuuvuotta tai 360 päivää (esim. viitteet 9, 16 ja 18), ovat perusteettomia, koska juutalaisessa kalenterissa jo hyvin varhaisessa vaiheessa vuodet tasoitettiin keskimäärin aurinkovuotta vastaaviksi lisäämällä joihinkin vuosiin ylimääräinen karkauskuukausi, toinen adarkuu (esim. viitteet 20 ja 21). Tämähän käy ilmi siitäkin, että kaikki tärkeimmät

vuotuiset juhlat, joiden päivämäärät on kyllä ilmoitettu kuukalenterin mukaisesti, liittyivät alusta alkaen tavalla tai toisella sadonkorjuuseen ja olivat siten sidottuja aurinkovuoden mukaisiin vuodenaikoihin.

Danielin kirjan historiallisissa kohdissa on nähtävissä hyvin selvä logiikka ja kronologia, kuten sopii odottaakin Jumalan Hengen valaisemalta oppineelta hallintovirkamieheltä, joka toimi useiden hallitsijoiden neuvonantajana. Kun tällä perusteella voidaan otaksua, että sama koskee myös Danielin kirjan profeetallisia kohtia, tulisi niiden selitystenkin olla yhtä johdonmukaisia. Tähän päämäärään on tässä esityksessä yritetty pyrkiä.

Tässä tutkielmassa esiintyvät hebrean ja kreikan sanat on kirjoitettu vokalisoidun eli pisteytetyn hebrean sekä klassillisen kreikan lisäksi myös translitteroituina länsimaisen kirjaimiston sekä eräiden lisämerkkien avulla. Tällöin käytetyt translitterointijärjestelmät on esitetty yksityiskohtaisesti tutkielmani "Jerikolaisen Raahabin ammatti" liitteissä 2. ja 3.

2. Danielin kirjan historiallista taustaa.

2.1. Danielin kirjassa mainitut Danielin aikaiset Babylonian, Meedian ja Persian hallitsijat.

Danielin kirjassa on esitetty Danielin aikana todella eläneinä historiallisina henkilöinä - ei siis tulevaisuutta koskevissa profeetallisissa ilmestyksissä esiintyneinä - seuraavat Babylonian, Meedian ja Persian hallitsijat:

1) Danielin kirjan historiallisissa kohdissa:

- Nebukadnessar (hebreaksi Nevukhadnetsar, latinaksi Nabuchodonosor, kreikaksi Nabukhodonoros, babyloniaksi Nabu - khudurri - utsur), Babylonian kuningas (n. 605 - n. 562 e.Kr.). Dan. 1:1 ym. (mainittu yhteensä 25 kertaa).
- Belsassar (hebreaksi Belshatsar, latinaksi Balthasar tai Baltassar, kreikaksi Baltasar, babyloniaksi Bel - shar - utsur), Babylonian kuningas (? - n. 539 e.Kr.). Dan. 5:1 ym. (mainittu yhteensä 6 kertaa).
- Daarejaves meedialainen, Ahasveroksen poika. Dan. 6:1 (= alkutekstin jaenumero, monissa käännöksissä jae Dan. 5:31) ym. (mainittu yhteensä 6 kertaa). Käsitelty tarkemmin kohdassa 2.2.

- Koores (hebreaksi Koresh, latinaksi Cyrus, kreikaksi Kyros, babyloniaksi Kurash, persiaksi Kurush), Persian kuningas (n. 550 - n. 530 e.Kr.). Dan. 1:21 ja 6:29 (= alkutekstin jaenumero, monissa käännöksissä jae Dan. 6:28).

Edellä esitettyjä tietoja koskevat lähteet kirjallisuusluettelossa (liite 1.): Hallitsijoiden nimet eri kielillä: tekstianalyysin apuvälineet kohdassa 2. Kaikki vuosilukutiedot (hallitusvuodet): viite 11 kohdassa 3.

2) Danielin kirjan profeetallisissa kohdissa:

a) Historiallisten kohtien keskellä:

- Nebukadnessar, Dan. 2:28 ja 4:15.
- Belsassar, Dan. 5:22.

b) Historiallisten kohtien jälkeen:

- Belsassar, Dan. 7:1 ja 8:1.
- Daarejaves meedialainen, Ahasveroksen poika, Dan. 9:1 ja 11:1 (jälkimmäisessä kohdassa on viittaus aikaisempaan tapahtumaan, joten siinä ei ole kysymyksessä Danielin saaman ilmestyksen ajoitus, kuten muissa tämän b-kohdan jakeissa).
- Koores, Dan. 10:1.

2.2. Daarejaves meedialainen, Ahasveroksen poika.

Raamatussa esiintyvät nimitykset Daarejaves (latinaksi Darius, kreikaksi Dareios, babyloniaksi Darijaush, persiaksi Darajavaush) sekä Ahasveros (latinaksi Asuerus, kreikaksi Asueros, babyloniaksi Achshijarshu, persiaksi Khshajarsha) olivat Meedian ja Persian kuninkaiden virka- ja arvonimiä eivätkä henkilönimiä. Danielin kirjan Daarejaves ja Ahasveros eivät siten olleet samoja kuin ne Haggain, Sakarjan, Esran, Nehemian ja Esterin kirjojen henkilöt, joista käytetään näitä samoja nimityksiä, vaikka monissa Danielin kirjan selityksissä on erheellisesti niin ymmärretty.

Danielin kirjan erittäin johdonmukaisen asia- ja aikajärjestyksen perusteella voidaan päätellä, että Daarejaves meedialaisen täytyy tarkoittaa kaikissa Danielin kirjan kohdissa samaa henkilöä. Hän ei myöskään missään

kohdassa voi olla kukaan Kooreksen jälkeinen hallitsija, kuten Darius I Hystaspes (eli Darius Hystaspeen poika) tai Artaxerxes I Longimanus, niinkuin usein selitetään, koska Danielin viimeisen profetiakokonaisuuden mukaan (Dan. 10:1 - 12:13) on selvää, että Daniel kuoli jo Kooreksen aikana enintään noin 90 vuoden ikäisenä.

Kuka sitten oli Daarejaves meedialainen, Ahasveroksen poika? Juutalainen historioitsija Josephus kertoo, että hän oli Dareios, Meedian kuningas, Astyageen poika, Kyroksen sukulainen, josta "kreikkalaiset käyttivät toista nimeä" ja joka yhdessä Kyroksen kanssa valloitti Babylonin, minkä jälkeen Danielista tuli hänen lähin neuvonantajansa erityisesti valtakunnan hallintoa koskevissa asioissa (viite 22).

Kreikkalainen historioitsija Herodotos puolestaan kertoo, että Astyages oli Meedian kuningas, Kyaksareen poika, Kyroksen äidin Mandenan isä, jolla ei ainakaan vielä Kyroksen syntyessä ollut omaa poikaa, että Kyros, joka oli isänsä Kambyseen puolelta persialainen, nostatti meedialaisten vallan alla silloin olleet persialaiset taisteluun meedialaisia vastaan ja valloitti Astyageen valtakunnan, jolloin Astyages joutui persialaisten sotavangiksi ja oli loppuosan elämänsä Kyroksen luona, ja että Kyros nimitti sotajoukkonsa meedialaiseksi päälliköksi Astyageen sukulaisen ja siis samalla omankin sukulaisensa, jonka nimi oli Harpagos ja jota Astyageskin oli aikaisemmin ajatellut seuraajakseen Meedian kuninkaana (viite 23).

Näistä tiedoista voidaan yhteenvetona päätellä, että Daarejaves meedialainen oli Meedian kuninkaan Astyageen perillinen ja seuraaja sekä Persian kuninkaan Kooreksen sukulainen ja vasalli (mahdollisesti juuri Harpagos), ja että jakeessa Dan. 9:1 mainittu Ahasveros oli joko Astyages tai ehkä vielä paremmin tämän isä Kyaksares I, koska sanaa "poika" käytettiin yleisesti paljon laajemmassa merkityksessä kuin pelkästään jonkun henkilön omaa lasta tarkoittaen (vrt. esim. sanontaa "Jeesus, Daavidin poika").

Joidenkin antiikin kirjailijoiden mukaan (Ksenofon ym.) Daarejaves meedialainen olisi ollut kreikankieliseltä hallitsijanimeltään Kyaksares II (viitteet 8 ja 24). Tämä tieto ei kuitenkaan mitenkään muuta edellä esitetyn yhteenvedon asiasisältöä.

Babylonin kaupungin valloituksen tapahduttua (n. 539 e.Kr.) Daarejaves meedialainen toimi jonkin aikaa, paitsi Meedian, myös Babylonian vasallikuninkaana ja niin ollen juutalaistenkin hallitsijana (Dan. 6:1 ja 9:1). Kun pian sen jälkeen koko Babylonian valtakunta oli valloitettu (n. 538 e.Kr.), Koores tuli puolestaan muodollisestikin koko Persian imperiumin kuninkaaksi ja siten myös juutalaisten hallitsijaksi (Dan. 1:21 ja 6:29). Danielin kirjan teksti vastaa siis varsin tarkasti Raamatun ulkopuolisten lähteiden antamia historian ja arkeologian tietoja.

3. Profetian tekstin käännös-, tulkinta- ja esityisperiaatteet.

3.1. Tekstilähteet ja tekstianalyysin apuvälineet.

Seuraavassa kohdassa 4. esitettävä Danielin kirjan 9. luvun profetian sanatarkka käännös selityksineen ja tulkintoineen perustuu hebreankielisen alkutekstin yksityiskohtaiseen tekstianalyysiin, jossa on tutkittu alkutekstin jokaisen sanan ja sanonnan kieliopillinen rakenne sekä merkitykset ja tulkinnat. Tutkimuksessa käytetyt tekstilähteet on esitetty kirjallisuusluettelon (liite 1.) kohdassa 1. ja tekstianalyysin apuvälineet kohdassa 2. Niihin ei ole tehty erikseen mitään yksityiskohtaisia viittauksia.

3.2. Hebreankielisen tekstin lukutavat.

Käännöksessä on otettu huomioon seuraavat vaihtoehtoiset hebreankielisen alkutekstin lukutavat:

1. Sekä masoreettista konsonanttitekstiä että sen masoreettista vokalisointia vastaava lukutapa (valtaosa tekstistä).
2. Konsonanttitekstistä poikkeava, mutta masoreettista vokalisointia ja tekstin marginaalissa olevia huomautuksia vastaava lukutapa. Tämä koskee vain joitakin sanoja ja on niiden osalta masoreettien suosittama lukutapa.
3. Konsonanttitekstiä vastaava, masoreettisesta vokalisoinnista poikkeava, mutta toisen mahdollisen vokalisoinnin mukainen lukutapa, jolla on tekstuaalista tukea (se esiintyy siis jossakin tekstilähteessä alkutekstin variaationa tai vastaa jotakin vanhaa käännöstä). Tämä koskee vain joitakin sanoja ja muuttaa yleensä edellisen lukutavan merkityksen.
4. Konsonanttitekstiä vastaava, masoreettisesta vokalisoinnista poikkeava, mutta toisen mahdollisen vokalisoinnin mukainen lukutapa, jota ei esiinny tiedossa olevissa tekstilähteissä, mutta joka sopii masoreettista vokalisointia paremmin tekstin logiikkaan. Tämä alakohta 4. koskee vain jakeissa 24 ja 25 esiintyviä aikamääriä ja muuttaa oleellisesti masoreettien suosittaman lukutavan merkityksen. Tätä asiaa on käsitelty lähemmin kohdissa 3.3., 3.4. ja 3.5.

3.3. Hebrean sanan שבעים vokalisointi.

Tutkittavan profetian hebreankielisessä konsonanttitekstissä esiintyy viisi kertaa sana שבעים, jonka lukutapa vaikuttaa hyvin oleellisesti tekstissä ilmoitettujen aikamäärien merkitykseen ja siten koko profetian tulkintaan. Tämä sana voidaan vokalisoida kolmella eri tavalla:

1. שְׁבַעִים (ShiV'IM) = lukusana "seitsemänkymmentä"
2. שָׁבַעִים (ShaV'u'IM) = sanan שָׁבוּעַ (ShaV'U'a') = viikko monikkomuoto, jonka merkitys on "viikot", "viikkoja"
3. שְׁבַעִים (ShV'u'a:IM) = sanan שָׁבוּעַ (ShaV'U'a') = viikko duaalimuoto, jonka merkitys on "kaksi viikkoa", "kaksoisviikko", "kaksoisviikkoja"

Viimeksi mainittu muoto esiintyy jakeen 3. Moos. 12:5 masoreettisessa vokalisoinnissa, joten sekin kuuluu Raamatun sanastoon.

Jakeiden 24 ja 25 käännöksissä on otettu huomioon myös tämä kolmas mahdollinen vokalisointitapa, joka poikkeaa Danielin kirjan tekstin masoreettisesta vokalisoinnista. Kuten myöhemmin käy ilmi, se sopii selvästi masoreettista vokalisointia paremmin tekstin logiikkaan ja antaa näin koko profetialle perinteisiä tulkintoja paljon johdonmukaisemman kokonaistulkinnan.

3.4. Päivän tulkinta vuodeksi.

Danielin kirjan 9. luvun profetian aikamäärien perinteisissä tulkinnoissa on yleisesti käytetty Raamatussa esiintyvää periaatetta, jonka mukaan 1 päivä on luettava aikamääräksi 1 vuosi (4. Moos. 14:34). Tämä periaate esiintyy myös esimerkiksi jakeessa Hes. 4:5.

Tätä tulkintaperiaatetta on käytetty tässäkin esityksessä. Tällöin aikamäärä 1 viikko eli 7 päivää on tulkittu aikamääräksi 1 vuosiviikko eli 7 vuotta sekä vastaavasti 1 kaksoisviikko eli 2 viikkoa eli 14 päivää on tulkittu aikamääräksi 1 kaksoisvuosiviikko eli 14 vuotta. Profetiassa esiintyy lisäksi aikamäärä puoli viikkoa eli 3½ päivää, mikä on tulkittu aikamääräksi puoli vuosiviikkoa eli 3½ vuotta.

3.5. Profetiassa esiintyvien aikamäärittelyjen tulkinnat.

Jae 24.

Masoreettinen vokalisointi: שְׁבַעִים שְׁבַעִים [ShaV'u'IM ShiV'IM] = 70 vuosiviikkoa = 70 x 7 vuotta = 490 vuotta. Tämä aikaväli ei täsmää historiallisiin tapahtumiin. Sitä on kyllä käytetty eräänä Seder Olam kronologian lähtökohtana, mutta juutalaisetkin tutkijat myöntävät, että siinä on tällöin tapahtunut suuri virhe (asiaa on käsitelty tarkemmin tämän tutkielman kohdassa 6.3.).

Uusi vokalisointi: שְׁבַעִים שְׁבַעִים [ShV'u'a:JiM ShiV'IM] = 70 kaksoisvuosiviikkoa = 70 x 14 vuotta = 980 vuotta. Tämä aikaväli antaa hyvin tarkan profetian täyttymyksen, kuten myöhemmin nähdään.

Jae 25.

Masoreettinen vokalisointi: שְׁבַעִים שְׁבַעִים וְשָׁנִים וְשָׁנִים [ShaV'u'IM ShiV'a:(H) VeShaV'u'IM ShisShIM UShNa:JiM] = 7 vuosiviikkoa ja 62 vuosiviikkoa = 7 x 7 vuotta + 62 x 7 vuotta = (49 + 434) vuotta = 483 vuotta. Tämäkään aikaväli ei täsmää hyvin historiallisiin tapahtumiin.

Uusi vokalisointi: שְׁבַעִים שְׁבַעִים וְשָׁנִים וְשָׁנִים [ShV'u'a:JiM ShiV'a:(H) VeShaV'u'IM ShisShIM UShNa:JiM] = 7 kaksoisvuosiviikkoa ja 62 vuosiviikkoa = 7 x 14 vuotta + 62 x 7 vuotta = (98 + 434) vuotta = 532 vuotta. Tämä aikaväli antaa jälleen hyvin tarkan profetian täyttymyksen, kuten myöhemmin nähdään.

Jae 26.

Masoreettinen vokalisointi: אַחֲרֵי הַשְּׁבַעִים שְׁשִׁים וְשָׁנִים [aH'aReJ HasShaV'u'iM ShisShIM UShNa:JiM] = niiden (= määräävä artikkeli) 62 vuosiviikon jälkeen. Tässä ei ole annettu mitään uutta aikamäärittelyä, vaan tässä on viitattu tarkemmin määrittelemättömään aikaan edellisessä jakeessa ilmoitetun ajan päättymisen jälkeen.

Ei mitään uutta vokalisointia.

Jae 27.

Masoreettinen vokalisointi: Tässä jakeessa on annettu kaksi erillistä aikamäärittelyä:

1) שָׁבוּעַ אֶחָד [ShaV'U'a' 'eH'aDh] = yksi vuosiviikko = 7 vuotta.

2) חֳצֵי הַשָּׁבוּעַ [H'aTsI HasShaVU'a'] = puoli vuosiviikkoa =
3 ½ vuotta.

Ei mitään uutta vokalisointia.

3.6. Käännöksessä käytetyt merkintätavat.

Sanatarkassa suomenkielisessä käännöksessä, jossa ei ole lainkaan pyritty lopulliseen stilisoituun kieliasuun, on käytetty seuraavia asiaa selventäviä merkintöjä:

- Vinoviivoilla erotettuna \ ----- / ----- / ----- \ on esitetty saman alkutekstin sanan vaihtoehtoiset käännösmahdollisuudet, jotka johtuvat joko sanan vaihtoehtoisesta lukutavasta (vaihtoehto on esitetty tällöin alleviivattuna) tai siitä, että alkutekstin sanalla on useampi kuin yksi tekstiyhteyteen sopiva merkitys tai merkitysvivahde (vaihtoehto on esitetty tällöin ilman alleviivausta).
- Hakasuluissa on esitetty sellaiset suomen kielessä tarpeelliset lisäsanat, joilla ei ole alkutekstissä suoranaisia vastineita, mutta jotka sisältyvät alkutekstin merkitykseen.
- Tavallisissa suluissa on esitetty alkutekstin sanan tai sanonnan kieliopillisia tai merkitystaustaan liittyviä selityksiä ja huomautuksia sekä asiayhteyteen sopivia tulkintoja. Ne eivät siis kuulu varsinaiseen käännökseen, vaikka ne ovatkin lukemisen helpottamiseksi suoraan käännöksen yhteydessä. Esitettyjen tulkintojen valinta on tehty lähinnä filologisin perustein, huomioon ottaen yleisesti tunnetut historialliset tosiasiat.

4. Profetian sanatarkka käännös sekä tekstin yksityiskohtien selitykset ja tulkinnat.

4.1. Jae 24.

\ Viikkoja / Kaksoisviikkoja \ seitsemänkymmentä (tulkinnat: 70 vuosiviikkoa = 490 vuotta tai 70 kaksoisvuosiviikkoa = 980 vuotta) [on]
\ päätetty / määrätty / säädetty \ kansallesi (= Danielin kansalle eli Israelin kansalle) ja pyhyytesi kaupungille (tulkinta: "pyhäkkösi

kaupungille" = Jerusalemlle) [tuon] (= määräävä artikkeli; tulkinta: viittaa tekstissä edellä esitettyyn Danielin synnintunnustukseen) \ synnin / (Jumalaa vastaan tehdyn) rikkomuksen / (suuren ja pahan) rikoksen \ päätökseen saattamiseen / lopettamiseen \ (tulkinta: sanonta viittaa Jeesuksen ristinkuolemallaan suorittamaan syntien sovitustyöhön) ja \ synnin / syntien \ päätökseen saamiseen / loppuun saamiseen / sinetöimiseen \ (tulkinta: sanonta viittaa Jeesuksen sovitustyöhön) ja \ synnin / pahan teon / vääryyden / syyllisyyden \ (Jumalan edessä tapahtuvaan) sovittamiseen (tulkinta: sanonta viittaa Jeesuksen sovitustyöhön) ja ikuisuuksien vanhurskauden tuomiseen (tulkinta: sanonta viittaa edelleen Jeesuksen sovitustyöhön) ja \ ilmestyksen / näyn / profetian \ ja profeetan sinetöimiseen (tulkinta: profetian toteutuessa vahvistuu Danielin saama ilmestys ja myös se, että Daniel oli oikea profeetta) ja pyhyyksien pyhyiden voitelemiseen.

Sanonnan "pyhyyksien pyhyiden voitelemiseen" tulkintoja:

- a) "kaikkeinpyhimmän voitelemiseen", jossa
  1. "kaikkeinpyhin" on Jerusalemin temppelin pyhin osa, jolloin tälle profetialle on vaikea saada mitään tekstiyhteyden sopivaa loogista tulkintaa.
  2. "kaikkeinpyhin" on Jeesus, jolloin profetia voisi viitata tekstin asijärjestyksen mukaisesti Jeesuksen kuoleman jälkeen todella tapahtuneeseen Jeesuksen ruumiin voitelemiseen, ks. Joh. 19:39 - 40.
- b) "pyhien pyhän voitelemiseen", jolloin profetia viittaisi selvimmin Jeesukseen uskovista Uuden Liiton pyhistä muodostuvan seurakunnan eli Uuden Liiton elävän temppelin voitelemiseen Jeesuksen taivaaseen astumisen jälkeen tapahtuneessa Pyhän Hengen vuodatuksessa, ks. Ap.t. 2. luku.

4.2. Jae 25.

Ja sinun tulee tietää (jussiivi) ja sinun tulee \ huomata / ottaa huomioon / käsittää / ymmärtää \ (jussiivi): sanan lähtemisestä Jerusalemin \ palauttamiseksi takaisin / palauttamiseksi entiselleen / entistämiseksi \ ja rakentamiseksi \ voideltuun (= kuninkaa- seen, ylipappiin tai profeettaan) / Messiaaseen \ , \ päämieheen / ruhtinaaseen / hallitsijaan \ [on] \ viikkoja / kaksoisviikkoja \ seitsemän ja viikkoja kuusikymmentä ja kaksi (tulkinnat: 7 vuosiviikkoa ja 62 vuosiviikkoa = 483 vuotta tai 7 kaksoisvuosiviikkoa ja 62 vuosiviikkoa = 532 vuotta); [se] (= Jerusalem, feminiinisana) tulee palaamaan [entiselleen] (futuuri, feminiinimuoto) ja [se] (= Jerusalem) tullaan rakentamaan (futuuri, passiivin feminiinimuoto), [myös]

\ aukio / tori \ ja \ kaivanto / vallihauta \ , mutta aikojen (määrävä artikkeli kuuluu tässä konstruktiivirakenteeseen eikä välttämättä viittaa edellä mainittuun ajanjaksoon) ahdingossa (tulkintoja: "ahdingon aikoina" tai "vaikeina aikoina").

4.3. Jae 26.

Ja [niiden] (= määrävä artikkeli) viikkojen kuudenkymmenen ja kahden jälkeen (tulkinta: sanonta viittaa jakeessa 25 olevan aikamäärittelyn loppuosaan ja merkitsee näin ollen: "jakeessa 25 mainitun ajanjakson päättymisen jälkeen" ilmoittamatta tässä yhteydessä sen tarkemmin tekstissä seuraavien tapahtumien ajankohtia) \ voideltu / Messias \ tullaan \ leikkaamaan / hakkaamaan / surmaamaan / tuhoamaan / hävittämään \ (futuuri, passiivi) ja \ hänelle / hänellä \ ei [ole] mitään (tulkintoja: Hänellä ei ole mitään sanottavaa (Jes. 53:7, Matt. 26:63, 27:12 - 14) tai Hänessä ei ole mitään syytä (Luuk. 23:4, 23:14 - 15) tai Hänessä ei sielunvihollisella ole mitään (Joh. 14:30) tai Hänelle ei tule siinä tilanteessa mitään apua tai Häneltä ei jää läheisilleen mitään ajallista omaisuutta); ja [mainitun] (= määrävä artikkeli) kaupungin (= Jerusalemin) ja [mainitun] (= määrävä artikkeli) pyhyden (tulkinta: "pyhäkön" = Jerusalemin temppelin) tulee \ hävittämään / tuhoamaan \ (futuuri) [sinne] tulevan \ päämiehen / ruhtinaan / hallitsijan \ kansa (tulkinta: sotapäällikkö ja myöhemmin keisari Tituksen kansa eli antiikin Rooman kansa), mutta sen (= kansan, joka tuhoaa Jerusalemin) \ loppu / perikato / tuho \ [on] tulvassa (tulkinta: antiikin Rooman kansan tuho ulkoapäin tulevassa kansainvaelluksen tulvassa tai sisältäpäin tulevassa synnin ja hillittömyyden tulvassa); ja \ päätetyn / määrätyn / säädetyt \ (yksikön feminiinimuoto) sodan (feminiinisana) \ loppuun / päättymiseen \ saakka [on] \ autioita paikkoja / hävitettyjä paikkoja / tuhottuja paikkoja \ (monikko).

Sanan "sota" tulkintoja: sana viittaa joko antiikin roomalaisten sotaan Israelia vastaan tai kansainvaelluksen aikana käytävään sotaan Roomaa vastaan.

4.4. Jae 27.

[Se] (= kansa, joka tuhoaa Jerusalemin eli antiikin Rooman kansa) tulee \ vahvistamaan / voittamaan \ (futuuri) monien liiton (tulkintoja: roomalaisten hyökkäys tulee vahvistamaan puolustavien juutalaisten keskinäisen liiton tai roomalaiset tulevat voittamaan juutalaisten keskinäisen liiton) yhden viikon [aikana] (tulkinta: yhden vuosiviikon

eli 7 vuoden aikana) ja puolen viikon (määräävä artikkeli kuuluu tässä konstruktiivirakenteeseen eikä välttämättä viittaa edellä mainittuun yhden viikon ajanjaksoon) [aikana] (tulkinta: puolen vuosiviikon eli kolmen ja puolen vuoden aikana); [se] (= kansa, joka tuhoaa Jerusalemin) tulee \ lakkauttamaan / lopettamaan \ (futuuri) teurasuhrin ja ruokauhrin, ja \ inhottavuuksien / iljettävyyksien / epäjumalien \ siivellä [on] \ kauhistuttava / pöyristyttävä \ (tulkinta: Jerusalemissa tulee julkiseksi juutalaisia elävän Jumalan palvelijoita kauhistuttava ja pöyristyttävä roomalaisten epäjumalien palvelu kaikkine inhottavuuksineen ja iljettävyyksineen) ja [näin on] \ täydelliseen loppuun / täydelliseen hävitykseen \ (feminiinisana) saakka (tulkintoja: viittaa juutalaisen Jerusalemin täydelliseen hävittämiseen tai Jerusalemissa tapahtuvan roomalaisen epäjumalien palvelun täydelliseen loppumiseen); mutta [se, mikä on] \ päätetty / määrätty / säädetty \ (feminiinimuoto; tulkinta: viittaa sanaan "täydellinen loppu", "täydellinen hävitys") tullaan \ kaatamaan / vuodattamaan \ (futuuri, verbillä passiivimerkitys, feminiinimuoto) \ hävittävän / tuhoavan \ (= Jerusalemin hävittävän kansan) päälle (tulkinta: sanonta viittaa antiikin Rooman kansan täydelliseen loppuun ja täydelliseen hävitykseen).

5. Profetian kokonaistulkinta.

5.1. Jae 24.

Tässä jakeessa esiintyvän ajanjakson (tulkinnat: 490 vuotta tai 980 vuotta) alkuhetkeä ei ole tekstissä suoraan ilmoitettu. Kun tuo ajanjakso kuitenkin selvästi liittyy "pyhyiden kaupunkiin" (tulkinta: "pyhäkön kaupunkiin") eli Jerusalemiin, on hyvin perusteltua otaksua tämän ajanjakson alkuhetkeksi Jerusalemin I temppelin eli Salomon temppelin vihkiminen. Silloin Herran kirkkaus täytti temppelin (1. Kun. 8:10 - 11; 2. Aik. 5:11 - 14, 7:1 - 2) ja näin Jumalan pyhyys laskeutui Jerusalemiin. Salomon temppeli myös yhdisti Israelin kansan ja Jerusalemin kaupungin kohtalot toisiinsa, mihin profetian teksti niinkään viittaa rinnastamalla keskenään nämä sanat "kansa" ja "kaupunki".

Salomon temppelin vihkimisvuosi oli noin 950 e.Kr. (viite 11). Tämä vuosiluku voidaan laskea seuraavalla sivulla esitetyn laskelman mukaisesti. Koska kaikkia laskelmassa tarvittavia aikamääriä ei ole Raamatussa ilmoitettu, lopputulos voi olla hiukan virheellinen. Virhemarginaaliksi voidaan arvioida ± 2 vuotta, mikä merkitsee sitä, että mahdollinen virhe on enintään 2 vuotta suuntaan tai toiseen.

Salomon temppelin vihkimisvuoden laskelma.

Daavid valloittaa Jerusalemin (mainittu esim. Jerusalemin 3000-vuotisjuhlan esitteissä)	1005 e.Kr.
Daavid kuninkaana Jerusalemissa (1. Kun. 2:11)	<u>33 vuotta</u>
Daavidin kuolema	972 e.Kr.
Daavid ja Salomo kuninkaina yhtä aikaa (1. Kun. 1 ja 2)	<u>n. 2 vuotta</u>
Salomon 1. vuosi kuninkaana	n. 974 e.Kr.
Salomon 4. vuosi kuninkaana, temppelirakennuksen rakentaminen alkaa (1. Kun. 6:1)	n. 971 e.Kr.
Temppelirakennuksen rakentaminen (1. Kun. 6:38)	<u>7 vuotta</u>
Salomon 11. vuosi kuninkaana, temppelirakennuksen valmistuminen (1. Kun. 6:38)	n. 964 e.Kr.
Salomon palatsin rakentaminen ja temppelikaluston valmistaminen sekä kuljetus Jerusalemiin (1. Kun. 7)	<u>13 vuotta</u>
Temppeli valmis vihkimistä varten	n. 951 e.Kr.
Vihkimisjuhlan valmistelut, kuten tilapäisen alttarin rakentaminen esipihalle, kansan kutsuminen juhlaan, juhlakansan kokoontuminen yms. (1. Kun. 8)	<u>n. 1 vuosi</u>
Temppelin vihkiminen	n. 950 e.Kr.

Arvioitu virhemarginaali ± 2 vuotta merkitsee nyt sitä, että Salomon temppelin vihkimisvuosi voi olla jokin vuosista 952, 951, 950, 949 tai 948 e.Kr.

Jos tuon laskelman antamasta vuodesta 950 e.Kr. lasketaan ajassa eteenpäin masoreettisen vokalisoinnin mukaiset 490 vuotta, tullaan vuoteen 460 e.Kr. Niihin aikoihin ei historian tietojen mukaan kuitenkaan tapahtunut mitään sellaista, johon jakeen Dan. 9:24 teksti voisi viitata, joten tämä tulkinta on aivan ilmeisesti väärä.

Jos sen sijaan vuodesta 950 e.Kr. lasketaan ajassa eteenpäin uuden vokalisoinnin mukaiset 980 vuotta, tullaan vuoteen 31 j.Kr. Tämän laskelman graafinen laskukaavio on esitetty liitteessä 2. On huomattava, että vuosiluvut ovat kaikissa ajanlaskujärjestelmissä järjestyslukuja eivätkä peruslukuja ja että vuotta "nolla" ei ole lainkaan olemassa, joten vuosiluvuille eivät päde tavalliset peruslukujen aritmetiikan laskusäännöt nimenomaan sellaisessa tapauksessa, jossa lasketaan jonkin ajanlaskujärjestelmän alkuhetken molemmille puolille ulottuvia aikavälejä.

Kun tämän jakeen Dan. 9:24 aikalaskelman lähtökohdan virhemarginaaliksi arvioitiin ± 2 vuotta, se on samalla myös laskelman

lopputuloksen virhemarginaali, jolloin lopputulos vastaa vuosia 29, 30, 31, 32 tai 33 j.Kr. Juuri näihin vuosiin osuu valtaosa kaikista kirjallisuudessa esitetyistä Jeesuksen kuolinvuotta koskevista arvioista (vanhemmissa lähteissä yleensä 33 j.Kr. ja uudemmissa yleensä 30 j.Kr.). Näin tulkittuna profetia antaa siis varsin tarkasti Jeesuksen ristinkuoleman ja siinä tapahtuneen syntien sovituksen ajankohdan, johon jakeen teksti varsin selvästi viittaa.

Alkutekstissä käytetään tässä asiayhteydessä kolmea eri sanaa, jotka kaikki merkitsevät syntiä:

1. פֶּשַׁע [Pe'Sha'] = synti, (Jumalaa vastaan tehty) rikkomus, (suuri ja paha) rikos (esimerkiksi kapina).

Tämä sana on hebrean kielen ehkä voimakkain ilmaisu käsitteelle "synti" ja sopii siten hyvin viittaamaan tekstissä edellä olevaan Danielin synnintunnustukseen kokonaisuutena, vaikka Daniel ei siinä juuri tätä sanaa käytäkään.

2. חַטָּאת [H'atT'a(')Th] = synti.

Tällä sanalla on myös merkitys "syntiuhri".

Samaan sanaperheeseen kuuluvat myös syntiä merkitsevät sanat

חַטָּה [H'eT(')] sekä חַטָּאתָ [H'atT'a'a:(H)].

Vaihtoehtoinen lukutapa:

חַטָּאת = חַטָּאוֹת [H'atT'a'OTh] = synnit (monikkomuoto)

3. עוֹן [‘aVoN] = synti, paha teko, vääräys; syyllisyys.

Tekstissä on tämän sanan yhteydessä käytetty verbiä כִּפַּר [KipPeR]

= sovittaa (Jumalan edessä) , joka tulee juuriverbistä כָּפַר [KaF'aR]

= peittää ja joka johdannaisineen ilmaisee parhaiten Raamatun käsitteen "sovitus".

Syntien sovittamiseksi Jumalan edessä tarvitaan tekstin mainitsema "ikuisuuksien vanhurskauden tuominen", itse Jumalan tulo Messiaassa kärsimään meidän puolestamme syntiemme vaatiman rangaistuksen, jotta Hän, "Herra", יהוה [JHVH eli JeHoVa:(H) tai JaHVe:(H)], olisi "meidän vanhurskaudemme" (Jer. 23:5 - 6). "Sillä Jumala oli Kristuksessa ja sovitti maailman itsensä kanssa eikä lukenut heille heidän rikkomuksiaan, ja Hän uskoi meille sovituksen sanan." (2. Kor. 5:19). Danielin teksti liittyy siis erittäin läheisesti evankeliumin keskeiseen sanomaan (vrt. myös 1. Kor. 2:2, 15:1 - 3 ja 1. Joh. 1:5 - 7).

Toinen näkökulma.

Esitettyä tulkintaa voidaan tarkastella myös aivan toisesta näkökulmasta. Jeesuksen kuolinvuosi on samalla se vuosi, jolloin tapahtui Jeesuksen ylösnousemus ja taivaaseen astuminen sekä Jeesuksen opetuslapsilleen lupaama Pyhän Hengen vuodatus. Nämä kaikki kolme suhteellisen lyhyen ajan sisällä esiintynyttä tapahtumaa ovat eräänlaisia Uuden Liiton "temppelin vihkimisiä":

1. Jeesuksen ylösnousemus merkitsi Jeesuksen ruumiin temppelin vihkimistä (Joh. 2:18 - 22).
2. Jeesuksen taivaaseen astuminen merkitsi Jeesuksen taivaallisen temppelin vihkimistä (Hebr. 9:11 - 12, 9:24).
3. Pyhän Hengen vuodatus merkitsi Jeesuksen perustaman seurakunnan eli Jeesukseen uskovista ihmisistä muodostuvan, elävistä kivistä rakentuvan Uuden Liiton temppelin vihkimistä (Ap.t. 2:1 - 18, 1. Kor. 3:16, Ef. 2:19 - 22, 1. Piet. 2:4 - 5).

Tästä 980 vuoden ajanjaksoon perustuvasta jakeen Dan. 9:24 tulkinnasta voitaisiin siten perustellusti käyttää nimitystä "Vanhan Liiton temppelin vihkimisestä Uuden Liiton temppelin vihkimiseen".

Tällaista ajatusta "temppelistä temppeliin" puoltaa tavallaan sekin, että Jeremian kautta saadussa profetiassa (Jer. 25:11 ja 29:10) esille tullut Baabelin pakkosiirtolaisuuden kestoaika 70 vuotta, johon Daniel viittaa tämän saman 9. luvun jakeessa 2, oli varsin tarkasti Salomon temppelin hävityksen ja Serubbaabelin temppelin valmistumisen välinen aika eli aika "I temppelistä II temppeliin". Tämä näkökulma vahvistaa siten myös omalta osaltaan edellä esitettyä lukutapaan "kaksoisviikko" perustuvaa tulkintaa.

5.2. Jae 25.

Tässä jakeessa esiintyvän ajanjakson (tulkinnat 483 vuotta tai 532 vuotta) alkuketkeksi on tekstissä ilmoitettu se ajankohta, jolloin tapahtui "sanan lähteminen" Jerusalemin "palauttamiseksi entiselleen ja rakentamiseksi" eli jälleenrakentamiseksi. Kun on kysymys "pyhyyden kaupungista" (tulkinta: "pyhäkön kaupungista"), tähän "entiselleen palauttamiseen" täytyi sisältyä ennen muuta temppelin jälleenrakentaminen.

Ainoa Raamatussa mainittu tähän asiayhteyteen sopiva rakentamista koskeva käsky on se, minkä Persian kuningas Koores (Kyros eli Kurush) antoi silloin vielä Baabelin pakkosiirtolaisuudessa oleville juutalaisille (2. Aik. 36:22 - 23, Esra 1:1 - 4, 5:13, 6:3 - 4). Siitä on Raamatussa myös profeetta Jesajan kautta etukäteen saatu erittäin tarkka profetia (Jes. 44:26 - 28; vrt. Aamos 3:7). Tätä Kooreksen käskyä on pidetty jakeessa 25 esitetyn aikavälin lähtökohtana myös mm. Keil & Delitzschin kommentaarissa (viite 25), vaikka tällöin aikalaskelmia ei ole saatukaan täsmäämään, joten on päätelty, että profetian aikamäärät ovat ehkä vain symbolisia eivätkä lainkaan realistisia.

Esran ja Nehemian myöhemmin saamat käskyt (Esra 7. ja Nehemia 2.), joihin kristillisissä tulkinnoissa yleensä nojataan, eivät asiasisällöltään täytä em. temppelin jälleenrakentamista koskevaa vaatimusta, joka perustuu suoraan Danielin profetian tekstissä olevaan ajatukseen. Niistä käskyistä ei myöskään ole olemassa mitään etukäteen saatuja profetioita.

On myös huomattava, että Josephuksen mukaan siinä julistuksessa, minkä Persian kuningas Koores antoi, juutalaisille myönnettiin lupa jälleenrakentaa sekä Jerusalemin kaupunki että Jumalan temppeli (viite 26). Tätä asiaa koskevissa Esran ja 2. Aikakirjan teksteissä puhutaan vain Jerusalemin temppelistä, koska se oli tietysti tämän rakennustyön ensisijainen pääkohde, kuten edellä on jo todettu.

Tuota lupaa muuhunkin rakentamiseen käytettiin myös todella hyväksi, jopa liikaakin (Haggai 1:2 - 4). Jerusalemin kaupungin jälleenrakentamista ei siis suinkaan aloitettu vasta Esran tai Nehemian aikana. Tälläkin perusteella Kooreksen antama rakentamiskäsky on paljon johdonmukaisempi lähtökohta jakeessa Dan. 9:25 mainitulle ajanjaksolle kuin mitkään Esran tai Nehemian aikana annetut käskyt, kirjeet tai julistukset.

Kooreksen käsky annettiin hyvin todennäköisesti vuonna 538 e.Kr. (esim. viite 11 sekä myös monet muut lähteet). Jos nyt siitä lasketaan ajassa eteenpäin masoreettisen vokalisoinnin mukaiset 483 vuotta, tullaan vuoteen 55 e.Kr. Niihin aikoihin ei taaskaan tapahtunut mitään sellaista, johon jakeen teksti voisi viitata, joten tulkinta tämän vaihtoehdon mukaan on jälleen ilmeisen väärä. Jos sen sijaan vuodesta 538 e.Kr. lasketaan ajassa eteenpäin uuden vokalisoinnin mukaiset 532 vuotta, saadaan seuraavan laskelman mukainen lopputulos:

Jakeen Dan. 9:25 aikalaskelma.

Laskelman lähtökohta (Kooreksen käsky)	538 e.Kr.
Uuden vokalisoinnin mukainen aikamäärä	<u>532 vuotta</u>
Laskelman päätekohta (Messiaan tulo)	6 e.Kr.

Jos laskelman lähtökohdan kohtuulliseksi virhemarginaaliksi otetaan jälleen ± 2 vuotta, laskelman lopputulos vastaa vuosia 8 ... 4 e.Kr. Ne ovat juuri Jeesuksen syntymän tiedossa olevat historialliset aikarajat. Historian tietojen mukaan keisari Augustuksen legaatti Qvirinius eli Kyrenius aloitti verotuksen valmistelutyöt Syyrian provinssiin sisältyvässä Rooman vallan alaisessa Herodes Suuren kuningaskunnassa, johon Juudeakin kuului, vuonna 8 e.Kr. (viite 27), joten Jeesus ei missään tapauksessa voinut syntyä sitä ennen (Luuk. 2:1 - 2). Toisaalta kuningas Herodes Suuri kuoli vuonna 4 e.Kr. (esim. viite 11 sekä myös monet muut lähteet), joten Jeesus ei missään tapauksessa voinut syntyä sen jälkeen (Matt. 2:1). Edellä esitetty tulkinta antaa siten varsin tarkasti Messiaan maailmaan tulon ajankohdan, johon myös jakeen teksti selvästi viittaa.

Juuri Jeesuksen syntymäajan esiintyminen Danielin profetiassa on hyvin perusteltua, koska sekä hurskas Simeon ja naisprofeetta Hanna että itämaan tietäjät osasivat odottaa oikeaan aikaan Messiaan syntymää (Luuk. 2:25, 2:36 ja Matt. 2:1). Heidän kaikkien voidaan olettaa tunteneen hyvin Danielin kirjoitukset, joista varmasti oli jäljennöksiä niin Jerusalemissa kuin Babyloniassakin. Ehkä tämän profetian tulkintakin oli vielä siihen aikaan tarkempaa kuin masoreettien myöhemmin tekemään vokalisointiin perustuvat tulkinnat.

Jakeen loppuosassa mainittua Jerusalemin rakentamista riitti kyllä Kooreksen käskystä Jeesuksen aikaan asti ja vielä siitakin eteenpäin. Herodes Suuren aloittama II temppelin perusteellinen korjaustyö, jolloin temppeli rakennettiin käytännöllisesti katsoen kokonaan uudelleen, valmistui nimittäin lopullisesti vasta 60-luvulla j.Kr. vain muutamia vuosia ennen II temppelin hävitystä. Tämä rakentaminen tapahtui monesti "aikojen ahdingossa", olihan kaupunki milloin minkäkin vihollisen hyökkäyksen kohteena (ks. Esra, Nehemia, Makkabilaiskirjat ja tätä ajanjaksoa koskevat historian tiedot), jos kohta välillä oli aina rauhallisempiakin aikoja. Edellä esitetty tulkinta sopii siten hyvin myös jakeen loppuosan tekstiin.

Danielin kirjan 9. luvussa kerrotun Danielin rukouksen täytyi tapahtua jo ennen Kooreksen antamaa rakentamiskäskyä. Sehän käy ilmi myös Danielin rukouksen sisällöstä. Kooreksen käskyn antaminen merkitsi siten, paitsi Jesajan profetian sanatarkkaa toteutumista, myös ensimmäistä vahvistusta sille, että Danielinkin saama profetia tulee toteutumaan yhtä tarkasti.

Nyt on tietysti huomattava, että ne monet Raamatun tutkijat ja selittäjät, jotka eivät usko lainkaan Raamatun sanatarkkojen profetioiden olemassaoloon, eivät voi hyväksyä myöskään mitään sanatarkkoja selityksiä. Siksi on niin paljon perusteetonta, Jumalan sanasta poikkeavaa Raamatun tulkintaa, mikä on sitten vääristänyt myös opillisiakin käsityksiä.

5.3. Jae 26.

Niinkuin kohdassa 4.3. on jo esitetty, tässä jakeessa ei tekstin mukaan anneta mitään uutta aikamäärittelyä. Messiaan surmaamisen ajankohtahan oli jo ilmoitettu jakeessa 24 ja Jerusalemin II temppelin hävityksen ajankohtaa ei koko profetiassa ole sanottu. Aikaisemmin esitettyihin tekstin yksityiskohtien tulkintoihin ei siten ole mitään oleellista lisättävää. Todettakoon vielä kuitenkin, että vuosilukulaskelmista riippumatta tämän jakeen perusteella Messiaan oli täytynyt joka tapauksessa tulla ennen Jerusalemin II temppelin hävitystä. Tämän ovat monet juutalaiset rabbitkin myöntäneet, vaikka se ei tietenkään kuulu yleiseen juutalaiseen opetukseen, jonka mukaan yhä odotetaan Messiaan ensimmäistä tuloa.

Tässä yhteydessä on myös syytä huomauttaa, että Danielin kirjan 9. luvun hyvin yhtenäisessä asiasisällössä ei viitata kertaakaan lopun aikaan (sanonnat עֵת־קֵץ [‘eTh-QeTs] = "lopun aika" tai קֵץ הַיָּמִים [QeTs HajJaMIM] = "päivien loppu" yms.), niinkuin monissa muissa Danielin kirjan kohdissa on tehty. Tämän jakeen 26 alkutekstissä tosin esiintyy kaksi kertaa sana

קֵץ [QeTs] = 1) loppu, päättyminen, 2) loppu, perikato, tuho.

Tällöin on kuitenkin kysymyksessä, kuten kohdassa 4.3. on jo esitetty

a) קֵץ צֹר [QitTsO:] = sen (= kansan, joka tuhoaa Jerusalemin)
  \ loppu / perikato / tuho \ (viite 28: "its end" =
  "sen loppu" eikä "hänen loppunsa")

b) קֵץ מְלַחְמָה עַד [‘aDh QeTs MiLH’aMa:(H)] = sodan
  \ loppuun / päättymiseen \ asti (viite 28:
  "until the end of war" = "sodan loppuun asti" eikä
  "loppu[un] asti [on] sota")

Näin ollen on tältäkin kannalta katsoen täysin perusteetonta ajatella, että tämän hyvin yhtenäisen profetian loppuosa voisi koskea vasta lopun aikana vuosituhansia alkuosaa myöhemmin toteutuvia tapahtumia, jotka ovat vielä meistäkin katsoen tulevaisuudessa. Siten ainoa johdonmukainen tulkinta on käsitykseni mukaan se, että tämän profetian kirjaimellinen toteutuminen on jo tapahtunut kokonaisuudessaan Jerusalemin tuhonneen kansan eli antiikin Rooman kansan ollessa vielä olemassa (käytännössä tuo tuhoaminen tapahtui tietenkin Rooman sotajoukon toimesta).

5.4. Jae 27.

Tässä jakeessa on mainittu kaksi lyhyttä ajanjaksoa (tulkinat: 7 vuotta ja 3½ vuotta), joiden alkuhetkiä ei ole tekstissä ilmoitettu. Edellä todetun perusteella näiden ajanjaksojen johdonmukaiset selitykset ovat seuraavat:

- Ns. juutalaissodan aika vuosina 66 ... 73 j.Kr. (viite 29).
Sota kesti kaikkiaan hyvin tarkkaan 7 vuotta. Sodan alkupuolella kukistui Golanin alueella oleva Gamla, sen keskivaiheilla Jerusalem, jolloin Jerusalemin II temppeli hävitettiin, ja sodan loppuvaiheessa kukistui Kuolleen meren lähellä oleva Matsada.
- Ns. Bar Kochban kapinan aika vuosina 132 ... 135 j.Kr. (viite 30).
Taistelut alkoivat alkuvuodesta 132 ja päättyivät syksyllä 135, joten kapina kesti hyvin tarkkaan 3½ vuotta. Kapinan kukistamisen jälkeen vielä jäljellä ollut juutalainen Jerusalem tuhottiin perusteellisesti, sen paikalle rakennettiin roomalainen kaupunki Aelia Capitolina ja juutalaiset hajotettiin lopullisesti kaikkien kansojen sekaan.
Näin toteutuivat mm. profetiat Miika 3:12 ja 5. Moos. 28:64.

Roomalaisten hyökkäyksen aikaansaama juutalaisten keskinäinen liitto niin Gamlan kuin Matsadankin puolustamisessa oli erittäin vahva, johtaen näissä molemmissa tapauksissa antautumisen välttämiseksi tehtyihin joukkoitsemurhiin. Jerusalemin häviön ehkä ratkaisevana syynä taas oli piirityksen aiheuttama puolustajien keskinäisen liiton murtuminen, mikä johti väistämättä roomalaisten voittoon. Näin toteutuivat jakeen 27 alussa olevan alkukielen verbin הַגְּבִיר [HiGhBIR] molemmat, keskenään aivan vastakkaiset merkitykset. Tuo verbi tulee nimittäin juuriverbistä גָּבַר [GaV'aR] = "olla vahva", joten siitä voidaan yhtä hyvin johtaa merkitykset "vahvistaa" tai "voittaa". Jerusalemin II temppelin hävitys merkitsi samalla Vanhan Liiton uhritoimitusten lopullista lakkaamista. Bar Kochban kapinan kukistaminen sinetöi sitten viime kädessä roomalaisten voiton ja silloisen juutalaisen valtion tuhon.

Kun sitten parisataa vuotta myöhemmin hallitusvalta siirtyi Roomasta Konstantinopoliin ja kristinuskosta tuli valtionuskonto, roomalainen Aelia Capitolina muuttui vähitellen bysanttilaiseksi Jerusalemixi. Silloin siellä roomalainen epäjumalien palvelu loppui ja sen tilalle tuli kristillinen jumalanpalvelu, josta todisteena ovat vieläkin mm. Pyhän Haudan kirkko ja Nea-kirkon rauniot. Näin edellä esitetty tulkinta vastaa hyvin tarkasti sekä jakeen tekstiä että historiallisia tosiasioita.

6. Esitetyn tulkinnan lisäperusteluja.

6.1. Profetian liittyminen Messiaaseen.

Monissa sekä juutalaisissa että liberaaliteologisissa selityksissä on esitetty käsitys, jonka mukaan tämä Danielin kirjan 9. luvun profetia ei voisi liittyä Messiaaseen, koska siinä sanan מְשִׁיחַ [MaShI:´aH'] edessä ei ole määräävää artikkelia הַ [Ha-], joka antaisi tälle sanalle "voideltu" erityismerkityksen "Messias".

Sitä tulkintaa, että kysymyksessä on todella Messias, Jumalan lähettämä taivaallinen Voideltu, eikä joku tavallinen ihminen, joka on öljyllä voideltu tehtävänsä (kuningas, profeetta tai ylimmäinen pappi), voidaan kuitenkin perustella jakeessa Dan. 9:25 esiintyvän sanonnan sanajärjestyksellä.

Tämän jakeen hebreankielisessä tekstissä on nimittäin seuraavat sanat נְגִיד מְשִׁיחַ [MaShI:´aH' NaGhIDh] juuri tässä järjestyksessä, jolloin merkitykseksi on ymmärrettävä "Messias, (taivaallinen) \ Päämies / Ruhtinas / Hallitsija \ ". Jos olisi kysymys tavallisesta ihmisestä, joka olisi öljyllä voideltu tehtävänsä, silloin sanajärjestyksen pitäisi hebrean kielen rakenteen mukaisesti olla מְשִׁיחַ נְגִיד [NaGhIDh MaShI:´aH'] = "voideltu \ päämies / ruhtinas / hallitsija \ ".

Tällainen sanajärjestys esiintyy esimerkiksi jakeessa 3. Moos. 4:5, jossa on vastaavanlainen sanonta הַכֹּהֵן הַמְשִׁיחַ [HakKoHeN HamMaShI:´aH'] = "[se] voideltu pappi". On huomattava, että vaikka sanonnassa on nyt määräävä artikkeli hebrean kielen rakenteen mukaisesti molempien sanojen sekä "pappi" että "voideltu" edessä, se ei jakeen tekstiyhteyden perusteella silti tarkoita Messiaasta, vaan aivan tavallista ylimmäistä pappia.

Sanajärjestys on siten selvästi tärkeämpi arvosteluperuste kuin määräävä artikkeli. Näin ollen tulkintaa, jonka mukaan tämä Danielin profetia liittyy Messiaaseen, on pidettävä filologisesti hyvin perusteltuna.

6.2. Eräs Septuaginta-käännöksen sisältämä tulkinta.

Vanhan Liiton kirjoitusten kreikankielisen Septuaginta-käännöksen tekivät juutalaiset oppineet noin vuosina 250 - 150 e.Kr. Aleksandriassa Egyptissä. Se poikkeaa monissa kohdin hebreankielisestä masoreettisesta tekstistä jopa siinä määrin, että sen pohjana on täytynyt olla eri teksti- ja tulkintatraditio kuin Jerusalemin temppelitradiatio, johon masoreettinen teksti ainakin pääasiassa perustuu.

Septuaginta-käännöksen merkityksestä Raamatun tutkimuksessa toteaa Qumranin tekstilöytöjen parhaimpiin juutalaisiin asiantuntijoihin kuuluva Jerusalemin Hebrealaisen Yliopiston professori Emanuel Tov mm. seuraavaa: "Although one should not generalize, the importance of the Septuagint should be stressed especially for the study of several books [of the Bible]." = "Vaikka ei pidä yleistää, Septuagintan tärkeyttä on painotettava erikoisesti useiden [Raamatun] kirjojen tutkimista koskien." (viite 31). Tätä lausuntoa seuraavaan kirjaluetteloon sisältyy myös Danielin kirja.

Jakeen Dan. 9:25 hebreankielisessä konsonanttitekstissä esitetty aikamäärä שבעים ושבעה ושבעים ששים ושנים on masoreettisen vokalisoinnin mukaisesti שְׁבַעִים שְׁבַעִים וְשִׁבְעִים וְשִׁשִּׁים וְשָׁנַיִם [ShaV'u'IM ShiV'a:(H) VeShaV'u'IM ShisShIM UShNa:'JiM] = sananmukaisesti "viikkoja seitsemän ja viikkoja kuusikymmentä ja kaksi" = 7 viikkoa ja 62 viikkoa = 69 viikkoa.

Tämä aikamäärä esiintyy Septuaginta-käännöksessä (viite 32) muodossa ἑπτὰ και ἑβδομήκοντα και ἑξήκοντα δύο [hepta' kai hepdome:'konta kai hekse:'konta dy'ο] = "seitsemän ja seitsemänkymmentä ja kuusikymmentä kaksi" = 7 ja 70 ja 62 = 139.

Septuaginta-käännöksessä on siten masoreettiseen konsonanttitekstiin verrattuna שבעים sanoista ensimmäinen jätetty kokonaan kääntämättä ja toinen käännetty lukusanaksi 70. Tästä käännöksestä ei siten käy ilmi, mitä aikayksikköä (viikko, vuosi tms.) tässä kohdassa oikein tarkoitetaan. Jos tuo aikayksikkö olisi tässäkin viikko, joka tulkittaisiin vuosiviikoksi, aikamäärä olisi silloin yhteensä 139 x 7 vuotta = 973 vuotta, kun masoreettisen vokalisoinnin mukainen tulkinta on 69 x 7 vuotta = 483 vuotta, kuten kohdissa 3.5. ja 4.2. on jo todettu.

Vaikka tämä ei tietysti mitenkään vahvista kohdissa 3.5 ja 4.2. esitettyä "kaksoisviikko"-tulkintaa, jonka mukaan ko. aikamäärä on 7 x 14 vuotta + 62 x 7 vuotta = 532 vuotta, se osoittaa kuitenkin, että Danielin tekstistä on ollut parisataa vuotta ennen Jeesuksen aikaa muita tulkintoja kuin paljon myöhemmin tehdyn masoreettisen vokalisoinnin edustama tulkinta. Näin ollen edellä esitettyä "kaksoisviikko"-tulkintaakaan ei voida ilman muuta pitää poissuljettuna.

Tässä samassa tekstilaitoksessa (viite 32) olevassa myöhemmässä kreikankielisessä käännöksessä, ns. Theodotionin versiossa, jonka lopullinen tekstiasu lienee ajalta noin 150 j.Kr., jakeessa Dan. 9:25 oleva aikamäärä on esitetty masoreettista vokalisointia vastaavassa muodossa ἑβδομάδες ἑπτὰ και ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο [hebdoma'des hepta' kai hebdoma'des hekse:'konta dy'ο] = "viikkoja seitsemän ja viikkoja kuusikymmentä kaksi" = 7 viikkoa ja 62 viikkoa = 69 viikkoa.

Mainittakoon vielä, että "e-Sword" tietokone-Raamattu-ohjelmassa on tässä kohdassa Septuaginta-palstalla Theodotionin käännösversio eikä alkuperäinen Septuaginta-käännös, mikä seikka voi helposti aiheuttaa väärinkäsityksiä.

6.3. Eräs juutalaisessa ajanlaskussa oleva virhe ja sen yhteys Danielin kirjan 9. luvun profetian juutalaiseen tulkintaan.

Juutalaisen ajanlaskun nykyinen vuosilukujärjestelmä, jossa vuodet lasketaan Aadamista, perustuu Seder Olam nimiseen kirjoitukseen, joka on peräisin 100-luvulta j.Kr. ja jonka tekijäksi mainitaan Yosef b. Halafta. Tämän juutalaisen ajanlaskun käyttöönotosta on useita mainintoja 700- ja 800-luvuilta j.Kr. ja se oli 1000-luvulla j.Kr. jo yleisesti juutalaisten käytössä (viite 33). Sitä laadittaessa tehtiin kuitenkin paljon suurempia laskuvirheitä kuin mitä apotti Dionysius Exiguus teki, kun hän laati 500-luvulla j.Kr. kristillisen ajanlaskun vuosilukujärjestelmän, jossa vuodet lasketaan "toisesta Aadamista", Jeesuksesta.

Kristillistä ajanlaskua tehtäessä oletettiin Jeesuksen syntymäpäiväksi roomalaisen ajanlaskun 10. kuukauden eli December-kuun 25. päivä vuonna 754 ab urbe condita. Se asetettiin kristillisen ajanlaskun 12. kuukauden eli joulukuun 25. päiväksi vuonna 1 j.Kr. (viitteet 33 ja 34). Niinkuin jo kohdassa 5.2. todettiin, Jeesuksen syntymän historialliset aikarajat ovat vuodet 8 ... 4 e.Kr., joten kristillisen ajanlaskun virhe on vähintään noin 4 ja enintään noin 8 vuotta.

Juutalaisen ajanlaskun mukaan Aadamin luomispäivä oli perjantai 6. päivä tishri-kuuta vuonna 1. Tätä kirjoitettaessa meneillään oleva, 16.9. vuonna 2004 j.Kr. 1. päivänä tishri-kuuta alkanut juutalaisvuosi on järjestysluvultaan vuosi 5765. On tietysti selvää, että todellista aikaväliä Aadamin luomisesta nykyhetkeen on edelleenkin erittäin vaikea tarkkaan laskea, koska Vanhan Liiton kirjoitusten aikoina ei ollut olemassa mitään yhtenäistä ajanlaskujärjestelmää. Juutalaisen ajanlaskun kokonaisvirhe jää siten paljolti arvailujen varaan, mutta tiettyjä osavirheitä voidaan osoittaa.

Eräs merkittävä tiedossa oleva juutalaisen ajanlaskun virhe liittyy juuri Danielin kirjan 9. luvun profetian tulkintaan. Jakeessa Dan. 9:24 olevan aikamäärän yleinen tulkinta 70×7 vuotta = 490 vuotta käsitettiin Seder Olamissa tarkaksi aikaväliksi Jerusalemin I temppelin hävityksestä Jerusalemin II temppelin hävitykseen. Tämän mukaisesti on nykyisessä juutalaisessa ajanlaskussa I temppelin hävityksen päivämäärä 9. päivä av-kuuta vuonna 3338 [todellisuudessa noin vuonna 587 e.Kr.] sekä II temppelin hävityksen päivämäärä 9. päivä av-kuuta vuonna 3828 [todellisuudessa noin vuonna 70 j.Kr.] (viitteet 1, 11 ja 33).

Näiden tapahtumien aikaeron graafinen laskukaavio on esitetty liitteessä 2. Laskelman mukaan todellinen aikaero on noin 656 vuotta. Tämä juutalaisen ajanlaskun virhe on siis noin 656 vuotta - 490 vuotta = noin 166 vuotta. Tämä virhe aiheuttaa sen, että erityisesti Danielista Esteriin ulottuvan aikakauden juutalaisen ajanlaskun mukainen kronologia ei ole oikea. Siinä on monet Persian historian tapahtumat täytynyt ahtaa todellista paljon lyhyempään aikaväliin, jolloin niiden juutalaisissa ajoituksissa on, paitsi absoluuttisia, myös suhteellisia eli eri tapahtumien keskinäisiä aikaeroja koskevia verrattain suuriakin virheitä.

Kaikki tämä merkitsee nyt sitä, että tavallisesti esitetty Danielin kirjan 9. luvun profetiaan perustuva juutalainen kronologia, joka liittyy hyvin oleellisesti tekstin masoreettiseen vokalisointiin, on aivan selvästi virheellinen. Tämän myöntävät monet juutalaisetkin tutkijat ja selittäjät (esim. viitteessä 33 esitetty maininta "a large error emerges in the Seder Olam author's calculation of the Persian period" = "suuri virhe tulee esille Seder Olamin tekijän laskelmissa koskien Persian aikakautta" sekä myös viitteessä 2 esitetty kronologia, joka eroaa täysin viitteessä 1 esitetystä tavallisesta juutalaisesta kronologiasta). Näin ollen on varsin perusteltua aihetta epäillä myös Danielin kirjan 9. luvun profetian aikamäärittelyjen masoreettisen vokalisoinnin luotettavuutta.

Etsittäessä Danielin kirjan 9. luvun profetialle mahdollisimman johdonmukaista kokonaistulkintaa, pitäen kuitenkin tiukasti kiinni Raamatun masoreettisesta konsonanttitekstistä, on kaiken edellä sanotun huomioon ottaen esitettyä "kaksoisviikko"-tulkintaa pidettävä tästäkin näkökulmasta katsottuna hyvin realistisena vaihtoehtona.

7. Lopputoteamuksia.

Edellä on esitetty perinteisistä selityksistä eroava Danielin kirjan 9. luvun profetiaa koskeva tulkinta, joka perustuu Raamatun hebreankieliseen konsonanttitekstiin. Siinä on tosin jouduttu kahdessa kohdassa, jotka molemmat liittyvät profetiassa ilmoitettuihin aikamääriin, poikkeamaan tekstin masoreettisesta vokalisoinnista ilman minkään tiedossa olevan tekstilähteen antamaa tukea, mutta Raamatun alkuperäistä tekstimuotoa, konsonanttitekstiä, tässä tulkinnassa ei ole mitenkään muutettu. Näin on saatu esille selitys, joka on selvästi johdonmukaisempi kuin kaikki masoreettiseen vokalisointiin perustuvat selitykset.

Näin ymmärrettynä tämä Danielin kirjan 9. luvun profetia on jo toteutunut kokonaisuudessaan erittäin tarkasti. Profetia koskee nimenomaan Messiaan ensimmäistä tulemusta, jonka päätarkoituksena oli juuri profetian

korostama syntien sovittaminen, mihin sitten perustuu koko Uusi Liitto. Lisäksi profetiassa kuvataan eräitä suhteellisen pian Messiaan ensimmäisen tulon jälkeen esiintyneitä tapahtumia, jotka liittyvät Israelin ja Jerusalemin historiaan sekä juutalaisten hajottamiseen kaikkien kansojen sekaan ja jotka kaikki ovat meistä katsoen jo kaukana menneisyydessä.

Käsitykseni mukaan esittämäni tulkinta vastaa sitä tulkintaperiaatetta, josta juutalaisessa selityksessä käytetään hebrean sanaa **פשוט** [PShaT] = [tekstin] yksinkertainen, sananmukainen, kirjaimellinen [merkitys] ja josta käytetään englanninkielisiä sanontoja "plain meaning" tai "simple meaning" (tekstianalyysin apuvälineet liitteen 1. kohdassa 2.).

Näin tulkittuna profetiassa ei ole mitään ylimääräistä seitsemän vuoden pituista ajanjaksoa, josta profetian selityksissä käytetään yleensä nimitystä "Danielin seitsemäskymmenes vuosiviikko". Siinä on edellä esitetyn mukaisesti neljä erillistä ajanjaksoa, joiden pituudet ovat 980, 532, 7 ja 3½ vuotta, joista toinen jakso jää kylläkin ensimmäisen jakson sisään.

Tämä profetia ei siten koske ainakaan kirjaimellisesti tulkittuna lainkaan Messiaan toista tulemusta eikä muitakaan tapahtumia, jotka ovat vielä meistäkin katsoen tulevaisuudessa. Näin ollen tätä Danielin kirjan 9. luvun profetiaa ei voida käyttää Johanneksen Ilmestyskirjassa kuvattujen lopun ajan tapahtumien selittämisen ainoana lähtökohtana, niinkuin monissa Ilmestyskirjan selityksissä on täysin perusteettomasti tehty vedoten vain käsitteeseen "Danielin seitsemäskymmenes vuosiviikko". Kaikki sellaiset tulkinnathan ovat vastoin Ilmestyskirjan tekstiä, jossa ei ole kertaakaan mainittu mitään seitsemän vuoden pituista ajanjaksoa.

Se, liittykö tähän profetiaan sitten joitakin muita tulkintoja kuin kirjaimellinen tulkinta, kuten esimerkiksi viitteellisiä, vertauskuvallisia, esikuvallisia tai saarnaopillisia tulkintoja tai sellaisia Jumalan salaisuuksia, jotka ovat jääneet edellä huomaamatta, jääköön lukijan pääteltäväksi.

Karstulassa 21.2.2005.

Osmo Alho

Tutkielman 1. laitos 23.2.1989.

Tutkielman 2. laitos 15.8.1996 ja siihen tehty lisäys 24.9.1996.

Tutkielman 3. laitos 21.11.2000.

Tutkielman englanninkielinen osaksi lyhennetty laitos nimellä "A New Interpretation of the Profecy in Daniel 9 : 24 - 27", päivätty "March 2004".

Sen uusin, tarkistettu versio on tehty 1.3.2005.

Liitteet tutkielmaan "Danielin kirjan 9. luvun profetia."

Liite 1. Lähdekirjallisuusluettelo.

1. Tekstilähteitä.

- Biblia Hebraica Stuttgartensia.
Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart, 1990.
- The Holy Scriptures Hebrew and English.
The Society for Distributing Hebrew Scriptures. Cambridge.
- Old Testament Hebrew and English.
The British & Foreign Bible Society. London, 1953.

2. Tekstianalyysin apuvälineitä.

- Abraham Even-Shoshan: A New Concordance of the Bible.
"Kirjat Sefer" Publishing House Ltd. Jerusalem, 1992.
- Solomon Mandelkern: Veteris Testamenti Concordantiae.
Schocken Ltd. Jerusalem - Tel Aviv, 1986.
- Ernest Klein: A Comprehensive Etymological Dictionary
of the Hebrew Language.
Carta Ltd. - The University of Haifa. Jerusalem, 1987.
- Wilhelm Gesenius - Frants Buhl: Handwörterbuch über das Alte Testament.
Springer-Verlag. Berlin - Göttingen - Heidelberg, 1962.
- F. Brown - S. R. Driver - C. A. Briggs - W. Gesenius:
The New Hebrew and English Lexicon.
Hendrickson Publishers. Peabody, Massachusetts, 1979.
- Reuben Alcalay: The Complete Hebrew - English Dictionary.
Massada Ltd. Tel-Aviv, 1990.
- Marcus Jastrow: A Dictionary of the Talmud. Edition 1903.
Reprint "Horeb". Jerusalem.
- Seppo Seppälä: Heprea - Suomi Sanakirja.
Suomen Karmel-Yhdistys ry. Saarijärvi, 1981.
- Thomas Lambdin - Heinrich v. Siebenthal: Lehrbuch Bibel-Hebräisch.
Brunnen Verlag. Giessen - Lahr, 1990.
- W. Gesenius - E. Kautsch - A. E. Cowley:
Gesenius' Hebrew Grammar. Edition 1910.
Reprint Oxford University Press. Oxford, 1980.
- שְׂאוּל בְּרִקְלִי, לֹוֹחַ הַפְּעָלִים הַשְּׂלֵם
Shaul Barqali: "Luach HaPealim HaShalem". (Hebreankielinen verbitaulukko.)
רִאוּבֵן מַס, יְרוּשָׁלַיִם, תשל"ז "Rubin Mass". Jerusalem, 1977.

Lisäksi on ollut käytettävissä yli kolmekymmentä Danielin kirjan käännöstä useilla eri kielillä. Joitakin niistä on mainittu kohdassa 3. (viitteet 1, 13, 28 ja 32).

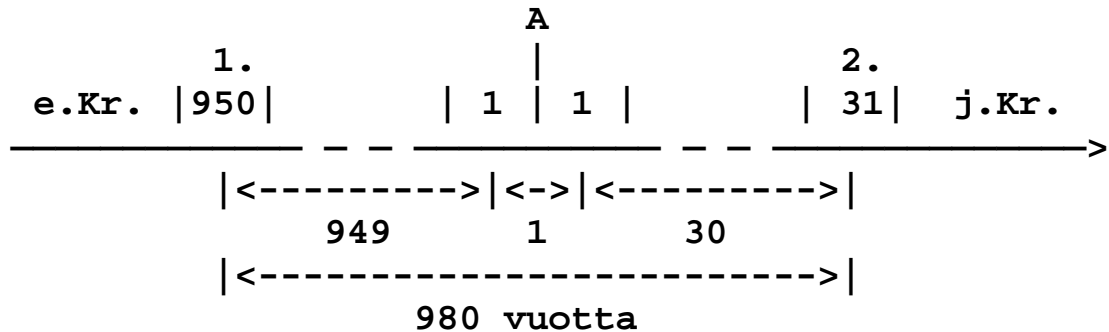
3. Kirjallisuusviitteet.

1. Art-Scroll Tanach Series: Daniel. A New Translation with a Commentary Anthologized from Talmudic, Midrashic and Rabbinic Sources, pp. 258 - 267 and 334. Mesorah Publications Ltd. New York, 1979.
2. Haim Švili: Lunastuksen laskelmat, ss. 19 - 20, 36 - 40. Suomen Karmel-Yhdistys ry. Hämeenlinna, 1974.
3. Edwin Wirén: Kun Hän avasi kirjan, ss. 232 - 233. Kansan Raamattuseuran Säätiö. Heinola, 1964.
4. Aapeli Saarisalo: Raamatun Sanakirja, palstat 164 - 168, artikkeli Daniel. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki, 1965.
5. Risto Santala: Kristus Vanhassa Testamentissa, ss. 27 - 29. Karas-Sana Oy. Heinola, 1974.
6. Risto Santala: Kristinuskon juuret, I osa, ss. 93 - 94. Raamattu- ja evankeliumipalvelu. Jyväskylä, 1985.
7. Risto Santala: Vanhan Testamentin Messias-odotus, ss. 111 - 113. PerusSanoma Oy. Juva, 1995.
8. Uuras Saarnivaara: Voiko Raamattuun luottaa?, ss. 414, 524 - 526. Ev. Lut. Herätysseura ry. Suolahti, 1982.
9. Osmo Haavisto: Mitä Johannes näki?, ss. 178 - 185. Aika Oy. Jyväskylä, 1995.
10. A. F. Puukko: Raamatun selitysteos, IV osa, ss. 330 - 332. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo, 1956.
11. Hammond's Atlas of the Bible Lands. Time Chart of Bible History, pp. B - 40, B - 41. Steimatzky Ltd. - Hammond Inc. Maplewood, New Jersey, 1984.
12. Iso Raamatun Tietosanakirja, 3. osa, palstat 7113 - 7120. Raamatun Tietokirja. Kuopio, 1975.
13. C. I. Scofield: The Scofield Reference Bible, Edition 1917, pp. 914 - 915. Oxford University Press. New York.
14. Joh. Hagner: Katso, Hän tulee pilvissä, s. 60. Suomen Lähetyseura. Myllykoski, 1955.
15. Vilho Hartonen: Mitä pian tapahtuu?, ss. 49 - 55. Ristin Voitto. Tikkurila, 1969.
16. Raymond Chasles: Israel ja maailman kansat, ss. 55 - 61, 112 - 121. Karmel-Yhdistys ry. Poukkusilta, 1972.
17. Keijo Lindeman: Ihmiskunnan tuhon päivä, ss. 59 - 62. Ari-kustannus. Saarijärvi, 1979.
18. Hal Lindsey: Kohtaaminen pilvissä, ss. 8 - 12. RV-kirjat. Hämeenlinna, 1984.
19. J. S. Malan: Revelation for the 1990's, p. 71. Trumpet Publishers. South Africa, 1993.

20. Encyclopedia Judaica, Vol. 5, cc. 43 - 53,
article CALENDAR.
Keter Publishing House Ltd. Jerusalem, 1971.
21. Ove Schwarz - Hillel Skurnik - Dave Weintraub:
Juutalaisuus. Uskonto ja perinne, ss. 7 - 13.
Juutalainen koulu - Helsinki. Vammala, 1991.
22. Flavius Josephus: Antiquities, Book X, Chapter XI: 2 and 4.
The Complete Works of Josephus, Edition 1960, pp. 225 - 226.
Kregel Publications. Grand Rapids, Michigan.
23. Herodotos: Historiateos, I osa, I kirja, kappaleet 75, 107 - 109,
127 - 130 ja 162, ss. 43, 64 - 66, 78 - 80 ja 96.
Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo, 1964.
24. Iso Raamatun Tietosanakirja, 1. osa, palsta 636.
Raamatun Tietokirja. Kuopio, 1972.
25. "e-Sword" tietokone-Raamattu-ohjelma, jae Dan. 9:25 Commentary.
Rick Meyers.
26. Flavius Josephus: Antiquities, Book XI, Chapter I: 1 - 2.
The Complete Works of Josephus, Edition 1960, p. 228.
Kregel Publications. Grand Rapids, Michigan.
27. Uuras Saarnivaara: Voiko Raamattuun luottaa?, ss. 732 - 733.
Ev. Lut. Herätysseura ry. Suolahti, 1982.
28. Tanakh. The Holy Scriptures, The New JPS Translation, p. 1487.
The Jewish Publication Society. Philadelphia, Pennsylvania, 1985.
29. Encyclopedia Judaica, CD-ROM Edition,
article HISTORY: SECOND TEMPLE PERIOD,
chapter The Revolt (First Roman War).
Judaica Multimedia (Israel) Ltd.
30. Encyclopedia Judaica, CD-ROM Edition,
article BAR KOKHBA,
chapter Bar Kokhba Revolt.
Judaica Multimedia (Israel) Ltd.
31. Emanuel Tov: Textual Criticism of the Hebrew Bible, pp. 134 - 142.
Fortress Press - Van Gorcum. Assen - Maastricht, 1992.
32. Septuaginta, Vol. II, pag. 924.
Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart, 1979.
33. Encyclopedia Judaica, Vol. 16, cc. 1261 - 1266,
article CHRONOLOGY.
Keter Publishing House Ltd. Jerusalem, 1971.
34. Aapeli Saarisalo: Raamatun Sanakirja, palstat 34 - 38,
artikkeli Ajanlasku.
Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki, 1965.

Liite 2. Eräiden aikavälien graafiset laskukaaviot.

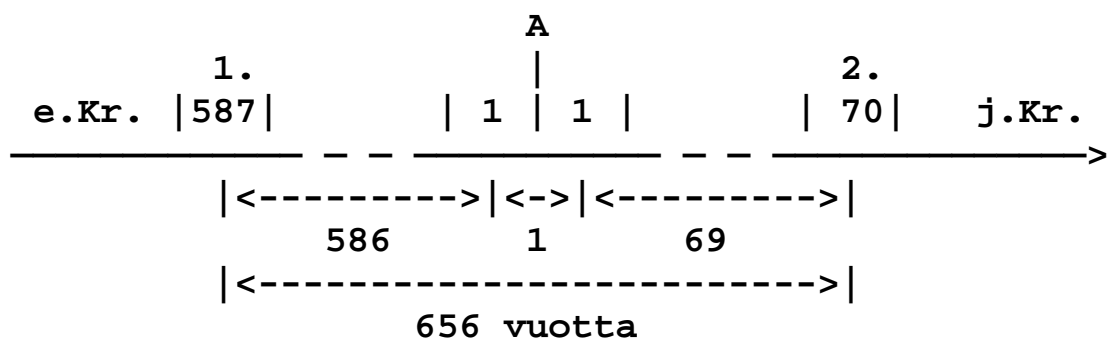
1. Jakeen Dan. 9 : 24 aikalaskelma.

- A = kristillisen ajanlaskun alkuhetki
 1. = aikavälin alkuvuosi (I temppelin vihkiminen)
 2. = aikavälin loppuvuosi (Jeesuksen kuolema)

Jos virhemarginaali on ± 2 vuotta, jolloin aikavälin alkuvuosi voi olla vuosi 952, 951, 950, 949 tai 948 e.Kr., aikavälin loppuvuosi voi olla vastaavasti vuosi 29, 30, 31, 32 tai 33 j.Kr.

2. Jerusalemin I temppelin ja II temppelin hävitysten välistä aikaa koskeva laskelma.

- A = kristillisen ajanlaskun alkuhetki
 1. = I temppelin hävitysvuosi
 2. = II temppelin hävitysvuosi